

مقاله پژوهشی: مدیریت جنگ شهری سوریه

[20.1001.1.24234621.1400.11.44.10.9](https://doi.org/10.14400/201001.1.24234621.1400.11.44.10.9)

ابوالحسن کبیری^۱، علیرضا سعادت راد^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۴/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۵/۲۷

چکیده

در جنگ شهری مواضع ثابتی وجود ندارد و جنگ در یک محیط کاملاً پیچیده و چندبعدی هدایت می‌شود. در جنگ شهری با جلب اعتماد و حمایت مردم در قالب طرح‌های مردم‌یاری می‌توان زمینه اشرف اطلاعاتی بر ضد دشمن را فراهم آورده و از غافلگیری‌ها جلوگیری نمود. جنگ شهری به علت شاخصه‌ها و ویژگی‌های خاص خود نیاز به سلاح‌های ویژه دارد. هدف اصلی این مقاله تبیین ملاحظات و ویژگی‌های جنگ شهری است. ابزار گردآوری، پرسشنامه و اسناد و مدارک است که به روش زمینه‌ای موردی و با رویکرد کمی انجام شده و از نوع کاربردی است. جامعه نمونه ۵۰ نفر و روش جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای، مصاحبه عمیق و پرسشنامه است. با توجه به چیستی و چرایی جنگ و همچنین با توجه به الگوهای حاکم بر هر جنگ می‌توان ادعا نمود که هر جنگی علاوه بر ملاحظات و ویژگی‌های عمومی دارای ملاحظات و ویژگی‌های خاص خود است، بر اساس نتایج تحقیق ملاحظات خاص جنگ شهری عبارت‌اند از: استفاده صحیح از زمین، تأمین، پشتیبانی متقابل، پدافند دورادور، پدافند در عمق، قابلیت انعطاف، حداکثر بهره‌برداری از عملیات آفندی، پراکندگی، استفاده از زمان موجود، تهیه و هماهنگ کردن طرح‌های پشتیبانی. تجارب جنگ شهری سوریه حکایت از این دارد که ویژگی‌های مهم جنگ شهری عبارت‌اند از: پیچیدگی، تنوع صحنه، تنوع طرح‌های جنگی، تنوع ادوات و تسلیحات، تلفات انسانی بالا، تبعات ژئوپلیتیکی، هزینه‌بر و زمان‌بر بودن، نقش مهم فضای مجازی و اینترنت، نقش گروه‌های معاند و مخالف.

کلید واژه‌ها: جنگ شهری، دفاع غیرنظامی، دفاع شهری، سوریه

۱. دکتری علوم دفاعی راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، نویسنده مسئول: abolhasan.kabiri@gmail.com

۲. دکتری علوم دفاعی راهبردی، استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

نتیجه نبردهای تن به تن شهری به علت فرسودگی فراوان حاصل از تعقیب و گریز و فرسایشی شدن، بسیار مبهم و غیرقابل پیش‌بینی است. در سراسر تاریخ، ارتش‌ها برای جنگیدن در شهرها و هدایت عملیات‌ها در اماکن محصور به علت پیچیدگی صحنه عملیات بی‌میل بوده‌اند. جنگیدن در مناطق شهری عموماً با خرابی‌ها و هزینه‌های زیاد توأم است. همچنین تلفات غیرنظامیانی که به‌عنوان سپر دفاعی بین نیروهای مهاجم و مدافع هستند به شدت افزایش می‌یابد. مثل سپر انسانی یک میلیون نفری داعش از ساکنان و شهروندان شهر حلب در برخی از جبهه‌ها که باعث افزایش تلفات انسانی حملات ارتش سوریه می‌گردید. وحدت فرماندهی برای متمرکز نمودن تلاش‌ها و برتری فنی نیروهای عملیاتی با محدودیت‌های متعددی روبه‌رو است. از این رو برنامه‌ریزی برای انجام عملیات‌های هم‌زمان با حضور نیروهای عملیاتی با عده زیاد، از مشکلات عملیات در مناطق شهری است. تاکتیک‌های نبرد شهری، به دلیل محیط‌های سه‌بعدی گسترده، تأسیسات و راه‌های زیرزمینی و همچنین جای‌گذاری تله‌های انفجاری و انواع تک‌تیراندازها، محدود و سخت است. بنابراین یکی از چالش‌های مهم و اساسی در جنگ شهری افزایش تلفات و هزینه ناشی از خسارت جنگ است، یکی از راه‌های کاهش هزینه جنگ شهری توجه نیروهای مهاجم و مدافع به ملاحظات و ویژگی‌های خاص جنگ شهری است. با وجود فعالیت‌های خوبی که در خصوص دفاع شهری یا جنگ شهری توسط سازمان‌های نظامی انجام شده، اما تاکنون تلاش علمی و مدونی در خصوص ملاحظات و ویژگی‌های خاص جنگ شهری با استفاده از تجارب جنگ‌های شهری اخیر مثل سوریه و عراق انجام نشده است، بنابراین با توجه به تجربیات حاصله از جنگ شهری در کشور سوریه، آنچه به‌عنوان مسئله اصلی تحقیق ذهن محقق را به خود معطوف نموده، این است که ملاحظات و ویژگی‌های خاص جنگ شهری به‌منظور کاهش هزینه و تلفات کدام‌اند؟

با توجه به مسئله تحقیق، عوامل ایجابی که باعث اهمیت این تحقیق شده عبارت‌اند از:

- ۱- توجه به نتایج این تحقیق احتمالاً باعث کاهش هزینه و تلفات در جنگ شهری می‌گردد.
- ۲- با استفاده از تجربیات جنگ سوریه ملاحظات و ویژگی‌های خاص جنگ

شهری بیان می‌گردد. ۳- زیرساخت نظری را برای هماهنگی و هم‌افزایی نیروهای مدافع شهری با شهروندان جهت مقابله با نیروهای مهاجم فراهم می‌آورد. عوامل سلبی که باعث ضرورت اجرای این تحقیق شده عبارت‌اند از: ۱- عدم رعایت ملاحظات دفاع شهری برشماری شده در این تحقیق احتمالاً باعث افزایش هزینه و تلفات در جنگ شهری می‌گردد. ۲- بی‌توجهی به ویژگی‌های خاص جنگ شهری ارائه‌شده در این تحقیق احتمالاً باعث غافلگیری تاکتیکی و عملیاتی نیروهای مدافع شهری در مقابل مهاجمین می‌گردد. هدف اصلی تحقیق عبارت است از: تبیین ملاحظات و ویژگی‌های خاص جنگ شهری با توجه به تجربیات جنگ شهری در کشور سوریه.

مبانی نظری تحقیق

پیشینه‌شناسی

۱. پروژه تحقیقاتی مرتبط با موضوع: بررسی و مستندسازی جنگ شهرها و حملات موشکی در دفاع مقدس و اکتشاف راهبردهای آن و ارائه پیشنهادهای لازم برای جنگ آینده انجام شده که نتایج آن مبین این واقعیت است که شهرهای ایران در جنگ آینده شهرها به لحاظ راهبردی در موقعیت محافظه‌کارانه قرار دارند در واقع، سازمان‌های نظامی و شهری مسئول برای دفاع شهری با نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید بسیاری روبه‌رو است که وزن بیشتر با فرصت‌ها و تهدیدهای جنگ شهرها در آینده است (پیری، ۱۳۹۳: ۴۰۷).

۲. در مقاله‌ای تحت عنوان «جنگ شهرها» به تشریح مفهوم جنگ شهرها، وقایع دوران جنگ شهرها و آمار شهدا و مجروحان در برخی مقاطع جنگ شهرها پرداخته است. این اثر در فصلنامه تاریخ جنگ مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ به زیور طبع آراسته شده است. با وجود این، مقاله یادشده تأثیر جنگ شهرها را بر پذیرش قطعنامه ۵۹۸ بررسی نکرده و هیچ‌گونه سخنی راجع به جنگ آینده به میان نیاورده است (جمشیدی، ۱۳۷۵: ۴۶).

۳. در مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل آماری جنگ شهرها» به اطلاعات آماری جالبی در خصوص تعداد شهدا و مجروحان جنگ شهرها، تعداد دفعه‌های بمباران شهرها، شهدا و

مجروحان به تفکیک ابزار تهاجم، شهرهای مورد تهاجم از آغاز تا پایان و... اشاره کرده است (کاظمی، ۱۳۸۰: ۱۵۴).

۴. در مقاله‌ای تحت عنوان «فرایند مطلوب برنامه‌ریزی شهری در حملات هوایی از دیدگاه پدافند غیرعامل»، به بیان نقش پدافند غیرعامل در رویارویی با حمله‌های هوایی و موشکی، چگونگی برنامه‌ریزی مطلوب شهری و ارائه راه‌کارهای کاهش آسیب‌پذیری در حمله‌های هوایی و موشکی پرداخته‌اند (عزیزی و برنافر، ۱۳۹۰: ۹۷).

در پیشینه‌های یادشده بیشتر به تشریح جنگ شهری ایران در مقابل حملات هوایی رژیم بعث عراق پرداخته‌اند و هیچ‌کدام از آن‌ها به ملاحظات و ویژگی‌های خاص جنگ شهری نپرداخته‌اند، به همین دلیل محقق قصد اجرای این تحقیق را دارد. در این مقاله از مبانی نظری و تا حدودی از روش تحقیق پیشینه‌های ذکرشده استفاده به عمل آمده است.

مفاهیم تحقیق

سوریه

سوریه با حدود ۱۸۵ هزار کیلومتر مربع وسعت ۲۳ میلیون نفر جمعیت دارد. این کشور از سمت شمال با ترکیه، از شرق با عراق، از غرب با لبنان و از جنوب غربی با رژیم اشغالگر قدس و از غرب با دریای مدیترانه و از جنوب با اردن و همسایه است. از نظر مذهبی حدود ۷۴ درصد جمعیت سوریه را مسلمانان سنی، ۱۵ درصد علویان، شیعیان دوازده‌امامی و اسماعیلیان و ده درصد مسیحی هستند. از نظر قومیتی هم اعراب بیش از ۹۰ درصد جمعیت سوریه را تشکیل می‌دهند در حالی که کردها حدود ۸ درصد جمعیت سوریه را تشکیل می‌دهند.

اقتصاد سوریه بر سه پایه صنایع، کشاورزی و تجارت و همچنین صنعت نفت و گاز و صنعت گردشگری بنا شده است. با قرار گرفتن آن در نقطه اتصال سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا، نقش راهبردی به موقعیت ژئوپلیتیکی آن داده و همچنین جزء کشورهای دارای ذخایر نفت است.

تاریخ پنج هزارساله سوریه پرفراز نشیب بوده است، در دوران‌هایی جزئی از قدرت‌های بزرگ (امپراتوری روم و ایران و عثمانی)، در سده‌های اخیر مستعمره غرب (فرانسه و انگلیس)، شاهد کودتا و درگیری و جنگ داخلی و آخرین آن جنگ نیابتی داعش است. جنگ نیابتی سوریه در آغاز با تظاهرات گسترده و آشوب داخلی توسط فتنه دشمنان خارجی شروع و در شهرهای مختلف سوریه نظیر حمات، جبله، دمشق، لاذقیه، درعا و حمص به وقوع پیوست که با سرکوب نیروهای دولت سوریه مواجه شد و سپس با درگیری‌ها و برخوردهای نظامی از ۱۲ بهمن ۱۳۸۹ (۲ ژانویه ۲۰۱۱) شروع شد که اغلب استان‌های این کشور از جمله پایتخت آن را با خود درگیر کرد.

در برخی شهرها به‌خصوص در شهر حمص قیام مسلحانه توسط ارتش آزاد سوریه (نظامیان جداشده از ارتش سوریه) و جبهه نصرت (شاخه رسمی القاعده در سوریه) و جبهه اسلامی (ائتلافی از چندین گروه اسلام‌گرای سلفی) بر ضد دولت رخ داد. این جنگ پیچیده فرامنطقه‌ای با حضور قریب به ۱۰۰ هزار جنگجو از ۸۳ کشور دنیا و نقش‌آفرینی قدرت‌های سلطه‌گر جهانی و با پشتیبانی و حمایت کشورهای غربی، عبری و عربی فعال شدند، با هدف سرنگونی دولت قانونی سوریه شکل گرفته است.

حکومت سوریه که از پشتیبانی و حضور نیروهای ایران، روسیه، شبه‌نظامیان شیعه عراقی، افغانی، یمنی و حزب‌الله لبنان برخوردار بوده توانسته است اساس حکومت خود خوانده داعش را از هم فروپاشد!

دفاع غیرنظامی یا دفاع شهری^۲

در برخی منابع عبارت «دفاع غیرنظامی» یا دفاع شهری مفهومی دو بُعدی دارد. در گروه اول دفاع غیرنظامی محافظت از غیرنظامیان در شرایط جنگی معرفی می‌شود و از این رو مشتمل بر بخشی از دفاع ملی است که در پی تمهیدات لازم به‌منظور کسب آمادگی کافی

۱. ایسنا/قزوین شنبه/ ۱۱ آبان ۱۳۹۸ / ۰۸:۵۷ کد خبر 98081105420. یادداشت میهمان، «سید جواد هاشمی فشارکی» نویسنده؛ محقق و مؤلف کتاب ره‌توشه مدافعان حرم و استاد دانشگاه امام حسین (ع).

۲. Civil Defense.

در برابر هرگونه حمله احتمالی یا باج‌خواهی از یک کشور می‌گردد. طبق این تعریف دفاع شهرها باید ایمنی اکثریت جمعیت غیرنظامی کشور و ادامه حیات آن را در زمان جنگ تأمین کند. در گروه دوم دفاع غیرنظامی بر محافظت شهروندان از آثار آن تأکید می‌کند؛ بنابراین طیف هدف‌ها، اقدام‌ها و روش‌های آن گسترش می‌یابد (هاشمی فشارکی و شکیبامش، ۱۳۹۰: ۲۲).

اهداف در دفاع شهری

الف) کاهش آثار حمله‌های نظامی در جنگ بر جمعیت غیرنظامی ساکن در شهرها.
 ب) مقابله با شرایط اضطراری ناشی از حمله‌های نظامی به شهرها.
 ج) ارائه و آماده‌سازی تسهیلات و خدمات به منطقه‌های آسیب‌دیده شهری (Kumer, 1973:8).

ضرورت دفاع از شهر در حلقه راهبردی سرهنگ جان واردن نیز به این صورت است که مهم‌ترین وظیفه در طرح‌ریزی یک عملیات جنگی شناسایی مراکز ثقل آن کشورها و هجوم به آن‌ها است که می‌تواند کشور ثالث را در روزهای ابتدایی جنگ به شکست وادارد. بر طبق نظریه حلقه‌های راهبردی، مراکز ثقل یک کشور پنج حلقه را شامل (۱) رهبری ملی، (۲) تولیدات محصولات کلیدی، (۳) سامانه حمل‌ونقل، (۴) جمعیت مردمی و (۵) نیروهای عملیاتی تشکیل می‌دهد که همانند اعضای بدن انسان نابودی یکی از آن‌ها می‌تواند بدن را روبه‌زوال و نابودی هدایت کند. طبق این نظریه جمعیت مردمی در شهرها و روستاها در مقایسه تطبیقی با اندام انسان (روح و روان) او را تشکیل می‌دهند. هر چند در این حلقه حمله و بمباران غیرنظامیان به علت مخالفت جامعه جهانی منع شده است، اما می‌توان با عملیات روانی مانند رسانه‌های گروهی، شایعه... ارتباط نظام سیاسی با مردم در شهرها و مناطق درگیر در جنگ را تضعیف یا قطع نمود و راه آسانی را برای پیروزی در جنگ در پیش گرفت (موحدی‌نیا، ۱۳۸۷: ۲).

عوامل دیگری نیز می‌تواند باعث شود که دولت‌ها ضرورت دفاع از امنیت شهرها را مورد توجه جدی قرار دهند، از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

الف. شهرها محل تجمع نیروی انسانی بوده و بیشتر مراکز تصمیم‌گیری سیاسی، اداری و نظامی در شهرها مستقر هستند.

ب. شهرها با برخورداری از امکانات و خدمات رفاهی و معیشتی نقش پشتیبانی مؤثری را در هدایت و اداره جنگ دارند.

ج. بخش قابل توجهی از سرمایه‌گذاری مادی و فرهنگی کشورها در شهرها قرار دارند. تخریب یا دستیابی به این سرمایه‌ها انگیزه‌های مادی را در نیروی مهاجم تقویت می‌کند.

د. شهرها به دلیل برخورداری از بدنه دفاعی همیشه به‌عنوان الگوی پایدار یا تسلط بر منطقه تفسیر می‌شوند و به همین دلیل تسلط بر شهرها شاخصی برای توجیه جایگاه نظامی و اقتدار عملیاتی به شمار می‌رود.

ه. شهرها به‌عنوان حلقه ارتباطی و کانون انسجام منطقه‌ای و پس‌کرانه‌های روستایی خود هستند که با مقاومت یا سقوط آن سرنوشت منطقه نیز مشخص می‌شود (هاشمی فشارکی، شکیبامش، ۱۳۹۰: ۱۵۳).

به این ترتیب شهرها اغلب هدف اصلی در درگیری نظامی بوده و پیوسته باید فشارهای ناشی از جنگ را تحمل نماید. افزون بر این باید نقش عملیات روانی و تخریب روحیه را نیز در حمله به شهرها در نظر گرفت.

به‌طور معمول دشمن در حمله به شهرها به دنبال هدف‌های زیر است.

۱. ایجاد فشار بر دولتمردان و مسئولان،

۲. به هم زدن نظم اجتماعی،

۳. ایجاد ازهم‌گسیختگی در مردم و مجبور نمودن آن‌ها به مهاجرت از شهرها،

۴. ایجاد نارضایتی در مردم و جامعه،

۵. نگران ساختن رزمندگان نسبت به اوضاع پشت جبهه،

۶. از بین بردن آستانه مقاومت عقبه‌های شهری و پشتیبانی از جبهه (هاشمی فشارکی و

شکیبامش، ۱۳۹۰: ۱۵۲).

مصادیق جنگ شهری

۱. **نبرد مان تری، مکزیک:** نبرد مان تری، اولین مواجهه مهم ارتش آمریکا، با نبرد شهری و فضا و شرایط آن بود. این نبرد در سپتامبر ۱۸۴۶ میلادی، درست در زمانی که ارتش آمریکا به فرماندهی «سرلشکر زاخاری تیلور» به شهر مان تری یورش برد، صورت گرفت.
۲. **خیزش عید پاک، دوبلین:** خیزش عید پاک سال ۱۹۱۶ میلادی، نوعی نبرد بود که عمده آن در خیابان‌های دوبلین اتفاق افتاد. در جریان این درگیری یک‌هفته‌ای، حدود صد نفر شورشی انقلابی، ده‌ها ساختمان متعلق به شهروندان و ده‌ها تأسیسات و ساختمان دولتی را اشغال کردند و با هزاران نفر از نیروهای بریتانیایی که برای جنگ جهانی اول آموزش تاکتیکی تکنیکی دیده بودند، به رزم پرداختند و در مقابل آن‌ها مقاومت کردند.
۳. **دفاع پترو گراد:** در اکتبر ۱۹۱۹ میلادی، «ژنرال یودنیچ» تلاش کرد تا پترو گراد را در یک حمله غافلگیرکننده، با استعدادی حدود ۲۰۰۰۰ نیرو به تسخیر خود درآورد. حمله به‌صورت ماهرانه‌ای انجام شده بود، استفاده از شبیخون و حرکات رعدآسای سواره‌نظام، برای دور زدن جناحین طرف مدافع؛ ارتش سرخ.
۴. **ساختمان معروف رایش تاگ (مجلس):** شورشی‌های ناسیونال در سال ۱۹۴۵ میلادی به‌سرعت یک سرپل شناور را ساختند تا از آن به‌عنوان معبری برای حمله‌ای سخت و برق‌آسا به آنارشیست‌های وفادار به جمهوری خواهان استفاده کنند.
۵. **نبرد برلین:** یک گروه نبرد رزمی شوروی، یک واحد رزمی ترکیب‌شده از حدود ۸۰ سرباز بود که به گروه‌های حمله بین شش تا هشت نفره تقسیم می‌شدند و با پشتیبانی سنگین توپخانه‌ای زمینی از آن‌ها حمایت به عمل می‌آمد.
۶. **محاصره بوداپست:** محاصره بوداپست، یکی از خونین‌ترین نبردهای جنگ جهانی دوم بود، با خشونت و خون‌ریزی و زدوخوردهای سنگین ناحیه‌به‌ناحیه، خانه‌به‌خانه و کانال‌به‌کانال.

۷. **نبرد هیو: نبرد بیروت (۱۹۸۲):** نبرد بیروت، در تابستان سال ۱۹۸۲ میلادی به عنوان بخشی از جنگ داخلی لبنان اتفاق افتاد. این نبرد به سبب شکسته شدن آتش‌بسی بود که سازمان ملل برقرار کرده بود.

۸. **محاصره سارا یوو:** محاصره سارا یوو، طولانی‌ترین محاصره یک شهر مرکزی در طول تاریخ جنگاوری نوین است. پس از محاصره شدن ابتدایی شهر توسط نیروهای «ارتش مردمی یوگسلاوی»، سارا یوو پایتخت بوسنی و هرزگوین، توسط ارتش «ریپابلیکا اسپاسکا» از ۵ آوریل ۱۹۹۲ تا ۲۹ فوریه ۱۹۹۶ میلادی (به مدت ۱۴۲۵ روز) در طی جنگ بوسنی محاصره شد. محاصره سه برابر طولانی‌تر از محاصره استالینگراد و یک سال طولانی‌تر از محاصره لنین‌گراد بود. ارتش جمهوری بوسنی و هرزگوین از شهر دفاع می‌کردند. محاصره در نهایت در سال ۱۹۹۶ میلادی توسط نیروهای بوسنیایی ملغی شد (جمشیدی، ۱۳۷۵: ۱۴).

زمان وقوع عملیات جنگ شهری

به‌طور معمول عملیات جنگ شهری در موارد زیر رخ می‌دهد:

۱. زمانی که هدف نهایی در داخل شهر واقع شده باشد و نتوان از آن چشم‌پوشی نمود.
۲. منطقه شهری بین دو مانع قرار داشته باشد و نتوان بدون عبور از آن به هدف رسید مانند موضوعی که برای شهر نجف در درگیری‌های آمریکا در عراق پیش آمد.
۳. منطقه شهری در مسیر پیشروی کلی باشد و نتوان آن را محاصره یا از آن چشم‌پوشید.

۴. دفاع از مناطق شهری در برنامه کلی دفاع بوده و اجتناب‌ناپذیر باشد.

۵. اشغال و تصرف شهر موجب جلوگیری از تهدیدات و خسارات آتی

باشد (طیبیان، ۱۳۹۱: ۱۶۴).

ویژگی‌های مناطق مسکونی

۱. دارای پوشش و اختفا هستند.

۲. میدان دید و تیر را محدود می‌سازد.
۳. حرکت نیروها به‌خصوص نیروهای زرهی را سد می‌کند.
۴. سازه‌ها و مواضع محکم و آماده را در اختیار می‌گذارد.
۵. اعمال فرماندهی در چنین مناطقی کمرنگ و مخدوش می‌گردد.
۶. در چنین مناطقی خیابان‌ها نقش محورهای مواصلاتی را بازی می‌کنند.
۷. سامانه‌های زیرزمینی مانند مترو و کانال‌های فاضلاب و زیرزمین‌ها در دستیابی به نتایج مطلوب مؤثرند (شکویی، ۱۳۷۸: ۴۵).

سلاح‌های کاربردی در جنگ شهری

از سلاح‌های زیر می‌توان به‌عنوان پرکاربردترین آن‌ها نام برد:

۱. تفنگ‌های مخصوص تک‌تیراندازان که نقش اساسی را در حفظ مناطق شهری دارند.
۲. تیربار برای ایجاد حجم سنگین آتش و پشتیبانی از نیروهای پیاده یا زمین‌گیر کردن و شکستن روحیه‌ی حریف.
۳. نارنجک دستی برای پاک‌سازی‌های خانه‌به‌خانه اهمیت بسیار زیادی دارد.
۴. سلاح‌های شعله افکن.
۵. خمپاره‌اندازها.
۶. موشک‌انداز آرپی‌جی ۷ و سلاح‌های دوش‌پرتاب ضدتانک.
۷. تجهیزات و وسایل گازهای کنترل جمعیت و ضد شورش.
۸. تسلیحات و مهمات دید در شب و انواع جلیقه‌های ضدگلوله.
۹. مواد انفجاری دقیق (عزیزی و برنافر، ۱۳۹۰: ۳۹).

شاخص‌های جنگ شهری

برای هدایت یک جنگ تمام‌عیار در مناطق شهری شاخص‌هایی تعریف می‌شود که نیروهای درگیر ناگزیر از به‌کارگیری آن برای نیل به موفقیت و پیروزی هستند. اهم شاخص‌های جنگ شهری شامل موارد زیر است:

- قبل از شروع یک عملیات نظامی در یک ناحیه شهری، بررسی زمین بسیار حیاتی است.

- شهر و محلات آن حمایت خوبی از مدافع در مقابل مهاجم می‌کند.

- افزایش کارایی سلاح‌های تک‌تیرانداز.

- سهولت ایجاد شبکه ارتباطی و فرماندهی و کنترل در داخل شهر.

- آسان بودن عملیات کم‌رسانی و خالی کردن مکان از افراد و سهولت استتار و مخفی شدن.

- آثار ویرانه‌های تلنبار شده در صحنه به مدافع این امکان را می‌دهد تا مانور بدهد و از خود محافظت کند.

- انجام مانور و جابه‌جایی سریع نیروها در مناطق شهری راهبردی مناسبی برای ایجاد

قدرت آتش و دفاع از عده‌ها و ساکنین تلقی می‌شود.

- تشکیل سپرهای انسانی بین مدافع و مهاجم باعث افزایش تلفات انسانی در

جنگ‌های شهری می‌گردد.

- نتیجه نبردهای تن‌به‌تن شهری به علت فرسودگی فراوان حاصل از تعقیب و گریز و

فرسایشی شدن بسیار مبهم و غیرقابل پیش‌بینی است.

- وحدت فرماندهی برای متمرکز نمودن تلاش‌ها و برتری تکنیکی نیروهای عملیاتی

با محدودیت‌های متعددی روبه‌رو است.

- پیچیدگی محیط شهری برای جنگیدن در شهرها مطابقت‌های زیادی در دکترین،

تجهیزات، تمرین و تجهیزات نظامی را الزامی می‌دارد.

- تراکم و تنوع زیاد و پراکندگی کاربری‌های شهری، تنوع زیرساخت‌ها و تأسیسات

شهری، نیروهای مسلح را وادار می‌کند تا برای کسب برتری و پیروزی از فن‌ها و ابزارهای

مکان‌مبنا مثل نقشه‌ها و کروکی‌ها، سامانه‌های موقعیت‌یابی، عکس‌ها و تصاویر هوایی

استفاده نمایند.

- آمادگی ذهنی نیروها جهت تحلیل، تصمیم‌گیری و اقدام سریع و درست بسیار حائز

اهمیت است.

- داشتن تجهیزات ارتباطی و برخورداری از فناوری برتر اطلاعات از جمله تجهیزات کشف مواضع عامل تأثیرگذار و کلیدی است (اصغریان جدی، ۱۳۹۲: ۱۳۸).

روش‌شناسی تحقیق

در این تحقیق، پژوهشگر صرفاً ملاحظات و ویژگی‌های جنگ شهری را مبتنی بر تجربه جنگ سوریه بررسی نموده است، بنابراین به روش پژوهش زمینه‌ای موردی با رویکرد کمی انجام گردیده است. نتایج پژوهش کاربردی و تصمیم‌گرا است و می‌تواند مورد استفاده تصمیم‌گیرندگان بخش دفاعی نیروهای مسلح قرار گیرد، از این رو نوع پژوهش توسعه‌ای-کاربردی است. قلمرو تحقیق از نظر زمانی، پس از جنگ داخلی سوریه، از سال ۲۰۱۱ میلادی تا سال ۲۰۱۸ میلادی است. از نظر مکانی، شامل جغرافیای منطقه مقاومت است. جامعه آماری این تحقیق از صاحب‌نظران و نخبگان نظامی حاضر در صحنه نبرد سوریه که حداقل دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بوده و یک سال در سوریه کسب تجربه نموده باشند. تعداد جامعه نمونه ۵۰ نفر است. چون جامعه آماری کمتر از ۱۰۰ نفر است، نمونه‌گیری به صورت تمام‌شمار ۵۰ نفر است. اطلاعات این تحقیق از دو روش «میدانی» و «بررسی اسناد و مدارک (کتابخانه‌ای علمی و تخصصی)» گردآوری شده است. در روش کتابخانه‌ای، ادبیات موضوع و اطلاعات نظری مورد نیاز با جست‌وجوی کتابخانه‌ای تخصصی، اینترنتی و بانک‌های اطلاعاتی به دست آمده است. در روش میدانی، پرسشنامه‌ای تنظیم شد که ۱۹ پرسش بسته آن از طریق طیف لیکرت در پنج سطح طبقه‌بندی گردید. در طراحی پرسشنامه با روش دلفی و با استفاده از نظر صاحب‌نظران، استادان، متخصصان و خبرگان جنگ شهری شناسایی و سپس پرسشنامه مقدماتی تهیه و دو مرحله بین خبرگان توزیع شد و پس از تعیین اعتبار و روایی آن، پرسشنامه نهایی تهیه گردیده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصله، از روش‌های آماری استفاده شده است. در این نوع تحلیل، پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان کدگذاری و شمارش و در جدول توزیع فراوانی ثبت گردیده سپس اطلاعات موجود در جدول با استفاده از روش‌های آمار توصیفی، تجزیه و تحلیل شده است. در ادامه، شاخص‌های آماری مانند درصد‌های توزیع، فراوانی و درصد تراکمی محاسبه گردیده است. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی

محتوا و توزیع دمرحله‌ای پرسشنامه استفاده شده و برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرون باخ استفاده شده و یک نمونه اولیه بین فرماندهان و اساتید حاضر در صحنه نبرد سوریه پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های به‌دست‌آمده از این پرسشنامه‌ها و به کمک نرم‌افزار آماری SPSS میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرون باخ بزرگ‌تر از ۰/۸ به دست آمده، بنابراین پرسشنامه مورد استفاده از قابلیت اعتماد لازم برخوردار است.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تجزیه و تحلیل جامعه‌شناختی

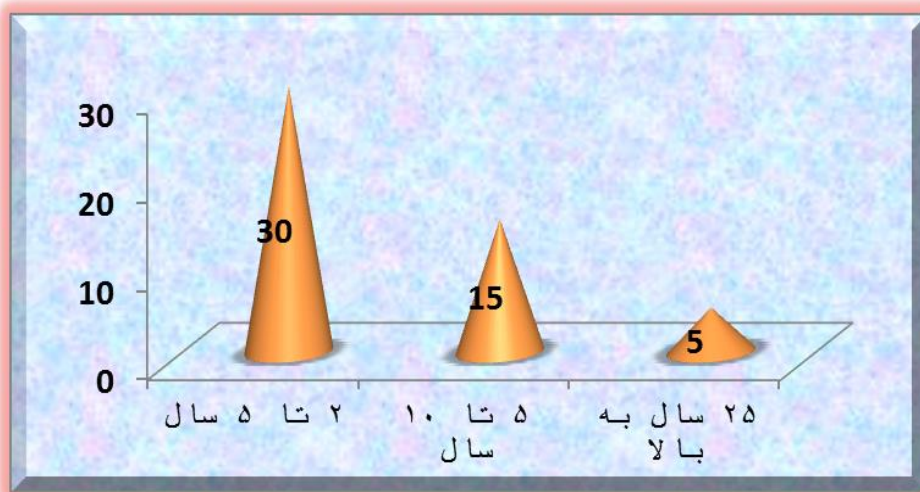
طبق جدول زیر جامعه نمونه ۵۰ نفر است که ۳۰ نفر آن دارای مدرک کارشناسی بوده و سنوات خدمتی آن‌ها بین دو تا پنج سال است. ۱۵ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد بوده و سنوات خدمتی آن‌ها بین پنج تا ده سال است. پنج نفر دارای مدرک دکترا بوده و سنوات خدمتی آن‌ها بالای ۲۵ سال است؛ بنابراین جامعه نمونه از نظر مدرک، سنوات خدمت و تجربه حضور در جنگ سوریه دارای تجربه خوبی می‌باشند. نفقات این جامعه حداقل یک سال تجربه جنگ در سوریه را دارند.

جدول شماره ۱: ویژگی‌های جامعه نمونه

ردیف	مدرک تحصیلی	سنوات خدمت	تعداد
۱	کارشناس	۲ تا ۵ سال	۳۰ نفر
۲	کارشناسی ارشد	۵ تا ۱۰ سال	۱۵ نفر
۳	دکترا	۲۵ سال به بالا	۵ نفر

نمودار شماره ۱: مدرک تحصیلی جامعه نمونه

نمودار شماره ۲: سنوات خدمت جامعه نمونه

جمع‌بندی نظر خبرگان در مورد جنگ شهری در سوریه^۱

۱. مطالب این بخش از طریق مصاحبه میدانی با فرماندهان و مستشاران نظامی حاضر در صحنه جنگ شهری سوریه به‌عنوان تولید ادبیات گردآوری شده است.

در نبردهای شهری سوریه تأیید شد مجهز بودن به سلاح‌های سنگین همچون تانک که از تحرک و چابکی کمی برخوردار است مزیت نیست، بلکه مهم برخورداری از تجهیزات مؤثر و متحرک است. همچنین در جنگ شهری سوریه مشخص شد که مواضع ثابتی وجود ندارد و جنگ در یک محیط کاملاً پیچیده و چندبعدی هدایت می‌شود. مورد بعدی لزوم برخورداری از حمایت مردمی است. ثابت شد که جلب اعتماد و حمایت مردم در قالب طرح‌های مردم یاری می‌تواند زمینه اشراف اطلاعاتی بر ضد دشمن را فراهم آورده و از غافلگیری‌ها جلوگیری نماید. در جنگ سوریه بیش از هر مؤلفه دیگر، آمادگی رزمی و آمادگی عملیات روانی به‌منظور تقویت انگیزه و روحیه نیروهای خودی و تضعیف نیروهای دشمن حائز اهمیت بود. نیروهای ارتش و متحدین آن بعد از درگیری سخت و طاقت‌فرسا فشار روانی مضاعفی را متحمل می‌گردیدند که ضرورت داشت از نظر روحی و روانی تقویت می‌شدند. در نهایت جنگ شهری سوریه ثابت کرد جنگ‌های آینده در محیط‌های شهری عمدتاً مبتنی بر ایده‌هایی خواهد بود که دارای جنبه‌های تکنیکی، تاکتیکی و فناورانه در طراحی و اجرا است. ماهیت جنگ‌های شهری شبکه‌ای و ترکیبی خواهد بود که در بستر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر مبنای ایده‌های ابتکاری و خلاقانه متحول خواهد شد.

به‌منظور تجزیه و تحلیل سؤال‌های تحقیق و بر اساس پرسشنامه‌های تنظیم‌شده که بین جامعه نمونه توزیع گردیده و پاسخ‌های اخذشده از آن‌ها مقادیر به‌دست آمده برای یافته‌ها در قالب جدول زیر درج و میانگین وضع موجود، وزن، وزن موزون و امتیاز موزون برای هر یک از سؤالات به‌صورت جداگانه به شرح زیر محاسبه شده است:

۱. میانگین امتیاز هر عامل بر اساس طیف لیکرت محاسبه شده است (معدل پاسخ‌های دریافتی)،

۲. با استفاده از نظر خبرگی وزن هر عامل از ۱ تا ۵ مشخص شده است،

۳. میانگین امتیاز هر عامل بر جمع کل میانگین امتیاز تقسیم شده و وزن موزون هر

عامل به دست آمده است.

۴. وزن موزون هر عامل ضربدر میانگین کل شده و امتیاز وزن موزون هر عامل به دست آمده است. جدول شماره ۲ در قالب طیف لیکرت (خیلی زیاد - زیاد - متوسط - کم - خیلی کم) و بر اساس نمره ۵ و ۴ و ۳ و ۲ و ۱ تنظیم شده است؛ یعنی عواملی که میانگین نمره ۳ به بالا (متوسط) بگیرند تأیید می‌گردند.

۵. تعداد ۱۹ سؤال بسته به جامعه نمونه واگذار شده که پس از پاسخگویی، تمام سؤالات مورد تأیید قرار گرفته است. بر اساس پرسشنامه‌های دریافتی میانگین امتیاز هر یک از عوامل جدول زیر بیشتر از ۳ است، چون میانگین نمره پاسخ‌های دریافتی زیاد به بالا (۳ به بالا) است، بنابراین ۱۹ عامل زیر توسط جامعه نمونه تأیید شده است. عواملی که میانگین نمره دریافتی آن‌ها کمتر از حد متوسط بوده (کمتر از ۳) مورد تأیید جامعه نمونه قرار نگرفته است. البته کلیه عوامل تأیید شده است. عواملی تجزیه و تحلیل شده است که مورد تأیید جامعه نمونه قرار گرفته است.

جدول شماره ۲: ویژگی‌های عمومی جنگ در مناطق شهری

ردیف	عامل	میانگین امتیاز	وزن	وزن موزون	امتیاز موزون
۱	پیچیدگی	۴/۱۷	۴	۱/۰۹۹	۴/۱۸
۲	تنوع صحنه	۴/۷۰	۵	۱/۱۱	۴/۶۹
۳	تنوع طرح‌های جنگی	۳/۸۸	۴	۱/۰۹۲	۳/۸۹
۴	تنوع ادوات و تسلیحات	۴/۰۵	۴	۱/۰۹۶	۴/۰۶
۵	تلفات انسانی و اقتصادی بالا	۳/۷۶	۴	۱/۰۸۹	۳/۷۶
۶	تبعات ژئوپلیتیکی	۴/۵۸	۴	۱/۱۰۹	۴/۶۱
۷	هزینه‌بر و زمان‌بر بودن	۴/۳۵	۴	۱/۱۰۳	۴/۳۵
۸	نقش مهم فضای مجازی و اینترنت	۴/۷۰	۵	۱/۱۱	۴/۶۹
۹	نقش گروه‌های معاند و مخالف	۴/۲۹	۴	۱/۱۰۲	۴/۳۱
۱۰	جمع کل	۳۸/۰۶	۳۸	۱	۴/۲
۱۱	میانگین کل	۴/۲	۴/۲	۱	۴/۲۴

جدول شماره ۳: ملاحظات خاص جنگ شهری

ردیف	عامل	میانگین امتیاز	وزن	وزن موزون	امتیاز موزون
۱	استفاده صحیح از زمین	۴/۷۰	۵	/۱۱۱	/۴۶۹
۲	تأمین	۴/۵۸	۴	/۱۰۹	/۴۶۱
۳	پشتیبانی متقابل	۴/۱۷	۴	/۰۹۹	/۴۱۸
۴	پدافند دورادور	۴/۰۵	۴	/۰۹۶	/۴۰۶
۵	پدافند در عمق	۳/۹۴	۳	/۰۹۳	/۳۹۳
۶	قابلیت انعطاف	۳/۸۸	۴	/۰۹۲	/۳۸۹
۷	حداکثر بهره‌برداری از عملیات آفندی	۳/۷۶	۴	/۰۸۹	/۳۷۶
۸	پراکندگی	۴/۷۰	۵	/۱۱۱	/۴۶۹
۹	استفاده از زمان موجود	۴/۳۵	۵	/۱۰۳	/۴۳۵
۱۰	تهیه و هماهنگ کردن طرح‌های پشتیبانی	۴/۲۹	۴	/۱۰۲	/۴۳۱
۱۱	جمع کل	۴۲	۴۲	۱	۴/۲۴
۱۲	میانگین کل	۴/۲۴	۴/۲	/۱	/۴۲۴

نتیجه‌گیری

- بر اساس مصاحبه به‌عمل‌آمده با کارشناسان و خبرگان حاضر در صحنه نبرد سوریه، ویژگی‌های منحصربه‌فرد جنگ در شهرهای سوریه عبارت‌اند از:
۱. تنوع بسیار زیاد گروه‌های مسلح.
 ۲. گستره و دامنه جغرافیایی وسیع حضور گروه‌های مسلح.
 ۳. تاکتیک‌های جنگ روانی توسط گروه‌های مسلح.
 ۴. اتخاذ تاکتیک جنگ هراس.
 ۵. تخریب حداکثری تأسیسات و ابنیه شهری.
 ۶. تاکتیک جذب جهادگرهای بومی در شهرها.
 ۷. تاکتیک ایجاد موانع ایذایی، پدافندی و عملیاتی.
 ۸. اتخاذ راهبرد استفاده حداکثری از امکانات سخت‌افزاری شهرها.
 ۹. استفاده بهینه از طبقه خلاق شهری.
 ۱۰. طراحی و ساخت تجهیزات جنگ شبکه‌ای در شهرها.

۱۱. ابداعات و نوآوری در تاکتیک‌های جنگ انتحاری شهری.
 ۱۲. طراحی و ساخت انواع کوادکوپتر و پهپادهای ابتکاری.
 ۱۳. اتخاذ راهبرد جنگ تونل‌ها.
 ۱۴. آموزش و به‌کارگیری گسترده تک‌تیراندازها.
 ۱۵. مین‌گذاری و استفاده از تله‌های انفجاری.
 ۱۶. استفاده عملیاتی از موشک‌های برد کوتاه.
 ۱۷. اتخاذ تاکتیک‌های پدافندی بر مبنای اصول اختفاء.
- بر اساس مصاحبه به‌عمل‌آمده با کارشناسان و خبرگان حاضر در صحنه نبرد سوریه، راهکنش‌های ارتش سوریه در قبال مخالفین عبارت‌اند از:
۱. تاکتیک جدایی کاذب.
 ۲. تاکتیک حملات پیشدستانه احتیاطی.
 ۳. محاصره ممتد و تخلیه تدریجی [غیرنظامیان].
 ۴. استفاده از گلوله‌باران توپخانه‌ای به‌صورت دقیق.
 ۵. استفاده از تاکتیک‌های محاصره کلاسیک.
 ۶. اتخاذ تاکتیک مصالحه.
 ۷. استفاده بهینه از بالگرد و پهپاد.
 ۸. پیاده‌سازی تاکتیک‌های جنگ شبکه‌ای.
 ۹. بهره‌برداری از اطلاعات نیروهای وفادار محلی در شهرها.
- ملاحظات خاص جنگ شهری عبارت‌اند از:
- الف. استفاده صحیح از زمین
 - ب- تأمین
 - پ. پشتیبانی متقابل
 - ت. پدافند دورادور
 - ث. پدافند در عمق
 - ج. قابلیت انعطاف

چ. حداکثر بهره‌برداری از عملیات آفندی

ح. پراکندگی

د. استفاده از زمان موجود

ذ. تهیه و هماهنگ کردن طرح‌های پشتیبانی

اهم ویژگی‌های عمومی جنگ در مناطق شهری شامل موارد زیر است:

پیچیدگی: جنگ‌های شهری در سطوح تاکتیکی و عملیاتی ماهیت چندبعدی داشته و از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است. عامل پیچیدگی صحنه عملیات شهری تراکم سکونتگاه‌های غیرنظامیان در مناطق شهری و تلفیق کاربری‌های نظامی و غیرنظامی است.

تنوع صحنه: صحنه عملیات شهری از منظر شاخص‌های فیزیکی، بافت شهری، منظر شهری بسیار متنوع بوده و برای جنگیدن نیاز به طرح‌های عملیاتی بسیار متنوع و گوناگون است.

تنوع طرح‌های جنگی: جنگ شهری مستلزم اجرای طرح‌های عملیاتی متنوع و متعدد به شکل ترکیبی و شبکه‌ای است؛ بنابراین اتخاذ تاکتیک واحد برای جنگیدن در محیط‌های شهری امکان‌پذیر نیست.

تنوع ادوات و تسلیحات: در جنگ‌های شهری از تسلیحات و ادوات نظامی سبک، نیمه‌سنگین، سنگین، تسلیحات جنگ الکترونیک، پهپادها، بالگرد، تجهیزات مهندسی و... استفاده می‌شود.

تلفات انسانی و اقتصادی بالا: علت بالای تلفات در مناطق شهری تراکم زیاد جمعیت و تمرکز صنایع، کاربری‌های تجاری، سیاسی، اداری، تأسیسات حیاتی و زیربنایی است.

تبعات ژئوپلیتیکی: تبعات جنگ‌های شهری شامل جابه‌جایی جمعیت، مهاجرت‌های توده‌ای و گسترده، تشویش سیاسی در کشور، رکود و ورشکستگی دولت‌ها و... است.

هزینه‌بر و زمان‌بر بودن: جنگیدن در مناطق شهری عموماً با خرابی‌ها و هزینه‌های زیادی همراه بوده و در بیشتر مواقع ماهیت فرسایشی پیدا می‌نماید.

نقش مهم فضای مجازی و اینترنت: ایجاد نفرت از جبهه دشمن و بزرگ‌نمایی قدرت گروه‌های خودی به وسیله ارسال اخبار، تصاویر، فیلم و تبلیغات هدایت‌شده در فضای

مجازی و اینترنت بیشترین نقش را در جهت‌دهی به افکار، عواطف، احساسات و در نهایت رفتار مردم دارد.

نقش گروه‌های معاند و مخالف: نفراتی که معاند نظام هستند قطعاً در جنگ شهری در مقابل نظام و همسو با دشمن هستند و حتی ممکن است نفرات مخالف نظام هم همراه دشمن و همسو با دشمن شوند.

پیشنهاده‌ها

در جنگ شهری چندبُعدی عدم اطمینان محیطی بسیار بالاتر بوده و هر فعالیت و حرکتی می‌تواند در معرض تیر و دید دشمن باشد. به همین جهت آمادگی ذهنی نیروها جهت تحلیل، تصمیم‌گیری و اقدام سریع و درست بسیار حائز اهمیت است؛ بنابراین نیروها نه تنها از نظر روحی و جسمی بایستی آمادگی لازم را داشته باشند، بلکه از نظر آمادگی ذهنی نیز در سطح بالایی باید باشند تا بتوانند بهتر و سریع‌تر از دشمن عمل نمایند. ضمن اینکه داشتن تجهیزات ارتباطی و برخورداری از فناوری برتر اطلاعات از جمله تجهیزات کشف، عامل تأثیرگذار و کلیدی در برخورداری از آمادگی ذهنی است. توان اطلاعاتی و ارتباطاتی را می‌توان به شبکه عصبی و مغز انسان تشبیه کرد. هرچه سیستم عصبی بهتر و سریع‌تر عمل نماید به همان اندازه توان حرکت، پاسخگویی، عمل و تصمیم‌گیری نیز بیشتر خواهد بود.

بر اساس آنچه در خصوص جنگ‌های آینده اشاره شد می‌توان ضرورت پرورش کارکنان خلاق، ایده‌پرداز، نوآور را به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی آمادگی رزمی در جنگ‌های شهری آینده تبیین کرد.

فهرست منابع و مآخذ

- اصغریان جدی، احمد (۱۳۹۲)، الزامات معمارانه در دفاع غیرعامل پایدار، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- جمشیدی، محمدحسین (۱۳۷۵)، مقاله جنگ شهرها، فصلنامه تاریخ جنگ، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، سال پنجم، شماره ۱۱، بهار ۱۳۷۵، صص ۶۵-۶۷.
- شکویی، حسین (۱۳۸۷)، دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، جلد اول، تهران: سمت.
- عزیزی، محمدمهدی و برنافر، مهدی (۱۳۹۰)، فرایند مطلوب برنامه‌ریزی شهری در حمله‌های هوایی از دیدگاه پدافند غیرعامل، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات شهری (دانشگاه کردستان)، سال اول، شماره اول، زمستان ۱۳۹۰، صص ۹۷-۱۱۹.
- کاظمی، موسی (۱۳۸۰)، تحلیل آماری جنگ شهرها (از تهاجم ارتش عراق به ایران تا آتش‌بس)، تأملی در جنگ ایران و عراق چند مسئله‌ی راهبردی (مجموعه مقالات)، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات جنگ، صص ۱۷۱-۱۵۴.
- کالن، گوردون (۱۳۹۱)، گزیده منظر شهری، ترجمه: دکتر منوچهر طبیبیان، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مراد پیری، هادی (۱۳۹۳)، پروژه تحقیقاتی با موضوع: بررسی و مستندسازی جنگ شهرها و حملات موشکی در دفاع مقدس و اکتشاف راهبردهای آن، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- موحدی‌نیا، جعفر (۱۳۸۷)، اصول و مبانی پدافند غیرعامل، تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
- هاشمی فشارکی، سید جواد و شکیبامنش، امیر (۱۳۹۰)، طراحی شهری از منظر دفاع غیرعامل، تهران: انتشارات بوستان حمد.

